

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

Blijmoedige dienstbaarheid

Filippenzen 1, 1-2

De brief aan de Filippenzen wordt wel de 'brief van de blijdschap' genoemd. We komen daarin namelijk herhaaldelijk de oproep tegen om blij te zijn of de verklaring van Paulus zelf, dat hij blij is (1, 18. 25; 2, 2. 17. 18. 28. 29; 3, 1; 4, 4. 10).

En dan te bedenken, dat deze brief geschreven is in uiterst miserebele omstandigheden: vanuit de gevangenis, met de dood voor ogen (1, 20; 2, 17).

Het geheim van deze blijdschap is een innige band met God en een leven in volkomen overgave aan Hem.

Dat laatste blijkt meteen al uit 1, 1 waar Paulus zichzelf en Timotheüs dienstknechten noemt. Slaven zijn zij, zonder enig zeggenschap over zichzelf. Met lichaam en ziel eigendom van hun Meester, die hen kocht met zijn bloed. Christus heeft het volledig over hen te zeggen.

Dat blijkt b.v. heel concreet uit wat ons wordt verteld in Hand. 16. Tot twee keer toe op hun tweede zendingsreis hebben Paulus en zijn metgezellen hun plannen laten corrigeren door de Geest van Christus (Hand. 16,

DOOR
J. C. SCHAEFFER
EMMELOORD

6.7). Tot twee keer toe zei God 'nee' zonder dat meteen duidelijk was, wat er dan wel moest gebeuren.

Ik stel me voor, dat de broeders toen wel ontmoedigd zijn geweest. Steeds maar plannen maken, niet kunnen inzien wat er nu zo fout aan is, en toch niet tot je doel komen! Alles breekt hun bij de handen af.

Paulus en zijn metgezellen zullen de Heer op hun knieën hebben

gesmeekt: Heer, wat wilt u dan toch? Waar moeten we dan heen? Waar kunnen we de boodschap van uw liefde wel kwijt?

En dan komen ze in Troas, waar Paulus in de droom geroepen wordt door die Macedonische man. En alle broeders zijn het er over eens: Dit is een boodschap van God. Dan steken ze ook zonder aarzelen de zee over, geheel tegen hun eigen oorspronkelijke bedoeling in. Zo heeft Paulus geleefd als een slaaf. Als zijn Heer zegt: Ga! – dan gaat hij. En als de Heer roept: Kom! – dan komt hij. En hoe fijn heeft Paulus gevoeld, waarheen zijn Heer hem leidde.

Hoewel, het is beslist niet altijd eenvoudig om in die leiding te geloven. Want als Paulus in Filippi aankomt, lijkt de weg daar dood te lopen. Daar schijnt niemand op hun hulp te zitten wachten. Dat had hij gedroomd! Is die droom toch bedrog?

Pas na enkele dagen, op de sabbat, vindt hij zijn eerste gehoor. Een handjevol vrouwen! Wat zal er in Paulus zijn omgegaan? God heeft in Asia alle werkzaamheid onmogelijk gemaakt. Hij heeft de weg naar Efeze en andere veelbelovende steden vooralsnog versperd. Dan denk je toch, als God er zich zo duidelijk mee bemoeit, dat het resultaat er naar zal zijn. Maar wat zijn dan een paar vrouwen, die toen nauwelijks in tel waren?

Toch lezen we niets over teleurstelling. Paulus zegt niet: hier kan ik me de moeite van een preek wel besparen. Nee, uiteindelijk kan hij weer ergens het grote

Inhoud

- 297 Ds J. C. Schaeffer,
Blijmoedige dienstbaarheid (Filippenzen 1, 1-2)
- 298 Drs O. Mooiweer,
Hoe vul je het in?
- 299 Dr L. van Klinken,
GMV-discussienota
- 299 Ds A. H. Algra,
Pastorale Notities
- 301 D. W. L. Milo,
De ramen van Jerusalem
- 303 F. Boekeloo,
Godsdienstonderwijs in
een na-christelijke tijd (3)

nieuws over de komst van de Messias kwijt. En hij getuigt van het kruis en de opstanding van de Heer tot volkomen verzoening, ook van de zonden van die vrouwen.

Dat is, als een slaaf, blijmoedig staan onder de leiding van God: zo van al je eigen mooie, grote plannen afzien en je met hart en ziel inzetten voor het ogenschijnlijk kleine en onbetekenende.

En aan deze strikte gehoorzaamheid van Paulus heeft de gemeente van Filippi haar ontstaan te danken.

En nu krijgen ze het ook nog eens in een briefje: Genade zij u en vrede... Dat is geweldig aan het begin van een brief. Evenals aan het begin van een kerkdienst. Je bent nog maar pas begonnen, of je mag al weten, dat het van Gods kant goed zit. Er is genade en vrede voor u. Pak het maar met beide handen aan! Want zo kunnen we het leven aan. Als slaven. Geheel beschikbaar. Present, Heer! Helemaal tot úw dienst!

Tehuisgemeente Groningen

Op zaterdag 12 oktober hoopt Prof. dr Bob Goudzwaard een lezing te houden over onze verantwoordelijkheid t.o.v. de derde wereld onder de titel: „Ben ik mijn broeders hoeder?”

De aanvang is vier uur en de plaats het Gemeentecentrum van de Nederlands Gereformeerde Kerk aan de Oosterhaven ZZ nr. 12 (laatste huis tussen stad en viaduct). Aansluitend is er een maaltijd en een discussie; om ongeveer half tien sluiten wij het geheel af.

Kosten voor de maaltijd f 5,-.

Opgave graag bij: JoAnn van Seventer, tel. 050-142299. Adres: Wasenberghstraat 17, 9718 LE Groningen.

Hoe vul je het in?

Daaraan moest ik denken toen ik ongeveer een jaar geleden in een Evangelische Kirche in Oostenrijk in de julimaand een Pfarrer uit Leipzig (DDR) verbonden aan de Thomaskirche, de kerk van J. S. Bach, hoorde preken over Romeinen 12 : 7-21. Het waren eigenlijk slechts enkele opmerkingen naar aanleiding van de gekozen tekst. Ik geloof nog steeds serieus, dat werkelijke verkondiging van Gods heilig Woord wat anders en wat meer inhoudt. Maar deze buitenlandse kollega meende blijkbaar hiermee te kunnen volstaan.

Niet ter zake

De voorganger begon met te vertellen hoe een officier in de Eerste Wereldoorlog vóór de troep ging staan en zei: „Het gaat om een strijd van man tegen man”. Waarop een gemoedelijke, eenvoudige soldaat vroeg: „Toon mij die man, dan kan ik met hem een vergelijk treffen (einwerfen).” Hoe vul je het in? Want dit is eigenlijk helemaal buiten de orde in een oorlogssituatie. De militair moet aan het front vechten en woorden van verzoening en vrede passen op dat moment in dat kader niet, maar ondermijnen de vervulling van zijn concrete opdracht.

Juist ingeschat?

Het tweede wat de Pfarrer memoreerde was, dat hij aanvankelijk gearzeld had te berde te brengen, dat hij uit de DDR kwam en van bepaalde rechten moest afzien. Maar hij had deze aarzeling overwonnen. Hij kon dus niet doen en laten wat vele anderen in de wereld wél konden. Maar hij begreep de motieven niet van hen, die de DDR met gevaar voor eigen leven en dat van anderen ontvluchtten. Er was een alternatief. En daarom wilde hij na drie weken in Oostenrijk vertoefd te hebben weer naar de DDR terug. Dat alternatief was een open hemel, de verbondenheid aan het Hoofd van de gemeente, Christus, zijn Vriend, en de opdracht van God, zijn Zender, in de Thomaskerk te Leipzig!

Ja, hoe vul je het in? Want die dominee zweeg over het communisme en de konfrontatie van zijn landgenoten met de inperking en beroving van hun vrijheid. Die mensen proberen niet zó maar van achter het ijzeren gordijn naar het Westen te ontkomen. Als je ergens in de wereld vol-

DOOR O. MOOIWEER ENSCHEDÉ

doende ruimte hebt om te leven en je vleugels uit te slaan, solliciteer je niet naar een andere situatie via een verblijf in een ander land. Dan zet je alles op alles om te komen tot een positieve uitbouw van de mogelijkheden, die je nog bezit om een leefbaar bestaan te kontinuëren. Als je die Oostduitse Pfarrer hoorde leek het wel alsof er geen Berlijnse muur meer bestond en er geen sprake was van een antichristelijke ideologie, die ook de DDR knevelt. Hoe vul je het in? Dat is geen vlotte vraag, maar vertolking van een duizelingwekkende verantwoordelijkheid zeker van iemand als voorganger van de gemeente, als prediker van het evangelie.

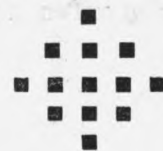
Een verrassend gebeuren?

Tot slot vertelde de predikant in verband met de uitleg van de zinsnede: „Overwin het kwade door het goede” van het Dispuut in 1519 in Leipzig tussen Maarten Luther en Joh. Eck, over de R.K. leer. Dat loog er niet om. Zo'n dispuut duurde weken. Van alles en nog wat werd er dan over de tafel geschoven om de tegenstander voor het forum van een gemaeld publiek te vloeien. In een bepaald verband hamerde Luther op het thema: gerechtvaardigd door het geloof zonder de werken, een markant thema in de strijd tegen Rome. Maar daar kwam dr Joh. Eck met de brief van Jacobus voor de dag. Deze apostel zegt immers naar het schijnt precies het omgekeerde nl.: „Gij ziet, dat een mens uit werken gerechtvaardigd wordt en niet slechts uit ge-

loof?”. Luther had eigenlijk op dat ogenblik geen afdoend antwoord. Hij voelde zich erg in het nauw gedreven en deed een wonderlijke sprong waardoor hij vóór over de schreef ging. Hij zei: Jacobus delierat, d.w.z. – Jacobus heeft het delirium – hij raast en die „strooien” brief moest maar verbrand worden. Dit was een hoogst ongeoorloofde uitspraak van Maarten Luther. De kerkgeschiedenis toont ook de zwakke en zondige kanten van hen, die in die historie een zeer belangrijke rol spelen. Wij mogen nooit de H. Schrift pasklaar maken door een bepaalde exegese en die ombuigen naar de leer van de kerk. Het is net andersom: De leer der kerk moet steeds weer worden omgebogen naar de Heilige Schrift. In de tijd van dat twistgesprek nu lag in het Dominicanerklooster in Leipzig Joh. Tetzel, de aflaatprediker, te sterven. De 95 stellingen zijn uit de strijd tegen deze man geboren. Luther mocht Tetzel niet bezoeken, want een ketter, zo heette het, zou het klooster ontwijden en ontheiligen. Maar dat belette de reformator niet een troostbrief aan Joh. Tetzel te schrijven. En dat ondanks de vreselijke schade, die deze figuur met zijn kwalijke praktijken Luther en de hele kerk had berokkend. Ik ken de inhoud van die troostbrief niet. Ik zie er Luther niet voor aan, dat hij gesjoemeld heeft met de boodschap van het evangelie aan het adres van zijn oorspronkelijke tegenstander.

Praktische toepassing

Maar hoe breng je konkreet het geciteerde Schriftwoord uit Rom. 12 in praktijk? Een ander had het misschien gelaten bij een indringend gebed voor de bekering en het eeuwig behoud van deze dwaalgeest, die door zijn weerzinwekkend optreden het evangelie van verzoening en vrije genade finaal had verduisterd. Zou hij dan zo ook niet hebben beantwoord aan de tenen van dit Paulinische woord? Ik vraag het maar. Er is ontegenzeggelijk een zekere ruimte voor de invulling van onze opdracht om het Woord van onze God te praktiseren in ons menselijk leven en het intermenselijk verkeer. Als we maar met een eerlijk geweten bezig zijn in de dingen van Gods Koninkrijk tot lof van Hem, die ons roept tot zijn dienst!

Intrede bijzonder hoogleraar

Op dinsdag 8 oktober 1985 hoopt dr H. G. Geertsema in het openbaar het ambt van bijzonder hoogleraar in de reformatorische wijsbegeerte aan de Rijksuniversiteit van Groningen te aanvaarden. Hij zal dit doen met het uitspreken van een rede in de aula van de universiteit (Broerstraat 5) om 16.30 uur precies. De heer Geertsema zal verbonden zijn aan de Centrale Interfaculteit en aan de Faculteit der Letteren. Hij is benoemd tot bijzonder hoogleraar door de Stichting voor Reformatorische Wijsbegeerte.

De Stichting voor Reformatorische Wijsbegeerte stelt zich ten doel het reformatorisch wijsgerig denken te stimuleren en de resultaten daarvan te verbreiden. Dit doet zij onder andere door bijzondere leerstoelen te laten instellen en te onderhouden. Op het moment zijn er leerstoelen in Delft en Eindhoven (E. Schuurman), Leiden (S. Griffioen), Rotterdam (momenteel onbezet) en Utrecht (J. D. Dengerink). In Wageningen worden wetenschappelijke voordrachten gegeven en is een leerstoel in oprichting. De leerstoel in Groningen werd eerder bezet door prof. dr K. J. Popma, die in 1974 opgevolgd werd door prof. dr J. D. Dengerink. Dr Geertsema is dus de derde hoogleraar op deze leerstoel.

GMV-discussienota

GMV-DISCUSSIONOTA 1985 met als jaarthema: „Is de zorg voor elkaar”. Anders verwoord: van de alverzorgende verzorgingsstaat naar een verzorgingsstaat van beperkte reikwijdte: de sociale rechtsstaat.

\$ 1. Inleiding

Het Gereformeerd Maatschappelijk Verbond (GMV) – een vrijgemaakt-gereformeerde organisatie van werkgevers en werknemers, die politiek hoofdzakelijk lid zijn van het GPV dan wel daarop stemmen – presenteert telkenjare een discussienota, waarin op doorwrochte wijze een aktueel maatschappelijk probleem wordt behandeld.

Dit jaar is dat het probleem van de alverzorgende verzorgingsstaat, waartegenover het GMV de sociale rechtsstaat stelt; weliswaar ook een verzorgingsstaat, maar dan één van beperkte reikwijdte of omvang.

Op verzoek van een werkgeversorganisatie heb ik een kritische bespreking van de nota moeten geven, waarvan onderstaand een kort uittreksel.

De sociale zekerheid is op het ogenblik volop in discussie. Onze regering komt met allerlei herzieningsvoorstellen en ook politieke partijen stellen commissies in om de zaak eens onder de loupe te nemen. Wat is het doel van de sociale zekerheid?

Moet deze de mensen ingeval van werkloosheid en arbeidsongeschiktheid min of meer dezelfde welstand (welvaart) geven of is het de bedoeling, dat verpaupering van mensen wordt voorkomen. Het eerste is tot dusverre het door velen aanvaarde standpunt geweest. Dit standpunt begint echter meer en meer te kantelen, omdat de huidige verzorgingsstaat onbetaalbaar blijkt te zijn en de sociale zekerheid meer en meer een blok aan het been is en de economische groei in de weg staat. De weg uit het economisch dal omhoog wordt in zeker opzicht geblokkeerd door de huidige sociale zekerheid, zelfs „linkse” mensen begrijpen dat meer en meer.

Mijn standpunt is, dat er geen (godelijk of menselijk) gebod is, dat zegt, dat het doel van de sociale zekerheid hierin gelegen is, dat mensen altijd min of meer (of ze nu werken of niet) dezelfde welstand (welvaart) moeten hebben. Dit standpunt zou ik het paradijs-standpunt willen noemen. Aangezien echter het paradijs (voorlopig) tot het verleden behoort, kies ik voor het tweede standpunt. Daarbij heb ik voorgesteld te onderzoeken of en in hoeverre op basis van particuliere verzekeringen min of

DOOR L. VAN KLINKEN HAARLEM

meer hetzelfde bereikt kan worden als thans gebeurt door middel van de huidige verplichte collectieve sociale verzekeringen. Wat is de taak van de Overheid hier? Zij heeft naar mijn mening te maken met sociale zekerheid, maar is zij normatief geroepen de burgers een zeker minimumwelvaart te garanderen? Ook daarvan heb ik geen (godelijk of menselijk) gebod waar dan ook kunnen vinden. Economisch is één en ander in elk geval ongewenst.

De GMV-nota is een doorwrocht stuk; het geeft een uitstekend overzicht van de ontstaansgeschiedenis van de alverzorgende verzorgingsstaat, wat de nadelen van deze staat zijn en hoe gere-

formeerden in verschillende perioden over sociale zekerheid hebben gedacht.

Met veel van wat in de nota staat ben ik het van harte eens. Niettemin meen ik enkele kritische kanttekeningen te moeten maken, die naar mijn mening van fundamentele aard zijn.

De GMV-nota begint met te stellen, dat de verzorgingsstaat een feit is: dat valt nuchter te constateren.

De verzorgingsstaat is ontstaan uit een compromis tussen het liberale uitgangspunt van een vrije ondernemingswijze productie en een uitgebreid voorzieningstelsel, dat vooral bepleit werd door de sociaal-democraten. Dit compromis werd volgens de nota mogelijk door de forse economische groei in de naoorlogse decennia. Het optimisme waarmee de verzorgingsstaat werd omgeven was vele jaren ongekend.

Maar deze is nu als gevolg van de economische recessie onbetaalbaar geworden. We zullen ons moeten heroriënteren, aldus de nota, maar deze heroriëntatie is meer dan het bijstellen van de verzorgingsstaat op een iets lager niveau. Vooral een bezinning op de doelstelling van de verzorgingsstaat verdient een hoge prioriteit. Het GMV wil de verzorgingsstaat ook bezien in het licht van de mogelijkheden om onze roeping te vervullen. Boven-

Redactie

Ir. A. Biersteker
T. Hoekstra
Drs. H. de Jong
Drs. P. van Kampen
Mr. dr. J. Meulink
D. W. L. Milo
Ds. K. Muller
Ds. E. R. Postma

Adres van de Redactie:
Ds. K. Muller, Dovenetel 45,
8446 SH Heerenveen
Tel. 05130-20476

Kerknieuws / Uit breder kring
M. J. F. van der Wal
Brugakker 60-17
3704 RA Zeist
Tel. 03404-61525

dien wil de nota bereiken, dat er nagedacht wordt over alternatieven, nu het voorzieningenniveau wordt ingekrompen.

Liberaal en socialistische denkbelden hebben grote invloed gehad op de ontwikkeling van de sociale zorg in ons land sedert 1945. De voorzieningen die sindsdien getroffen zijn, zijn zeer gevarieerd en beperken zich niet tot het terrein van de sociale zekerheid. Daarnaast zijn er bijvoorbeeld voorzieningen op het gebied van het onderwijs, maatschappelijk werk, verschillende vormen van welzijnswerk en ook subsidies aan onderne-

Taal

Om nog eens terug te komen op de psalmberijming van Marnix: hij schrijft in een woord vooraf: „dat wij ons schamen dat onse ingeborene nederlanders haer eygene moederspraecke verwerpen”, als ze vormen en woorden gebruiken „als in hoochduyts... het welcke wy oock ten allerminsten behoorden na te volgen...”

Is het van belang om over de taal van de preek te schrijven? Er zijn toch onderwerpen die veel belangrijker zijn? Als het Woord maar recht bediend wordt! Toch wilde ik het eens over de taal hebben, al was het alleen maar omdat er mensen in de kerk zitten met gevoelige oren. En met gevoelige oren. Er zijn kerkgangers die zich ergeren aan geknoei op het orgel en er zijn er, die zich afvragen of bij het maken van de plannen voor het bouwen van de kerk de man bekroond is die met het lelijkste ontwerp kwam. Zo zijn er ook, die het gevoel hebben, alsof ze bij het eten van spinazie zand tussen de kiezen krijgen, zodat het knerst in hun oren, en dat gevoel hebben ze als in de preek slecht Nederlands gesproken wordt. We hadden vroeger een

Pastorale notities

DOOR A. H. ALGRA MAASSLUIS

dominee bij ons op het dorp, die nogal eens zei, dat God de ongerechtigheden „thuiszoeken” zal. Mijn vader, die leraar Nederlands was, zei tegen hem, dat het woord „thuiszoeken” weliswaar voorkwam in oude bijbeluitgaven, maar dat het nu een germanisme is. Dominee kon beter het woord „straffen” gebruiken. Tussen haakjes: een germanisme is een woord, dat Nederlands klinkt, maar in feite Duits is. Onze dominee bleef „thuiszoeken” zeggen, want theologen weten altijd alles beter en menen dat alleen zij verstand hebben van vertalen en berijmen. Overdrijf ik? Wat zegt u dan van de voorrede in de eerste uitgave van het Nieuwe Testament in de Nieuwe Vertaling van het N.B.G., waarin staat, dat zonder eerbied voor de Nederlandse taal de vertaling tot mislukking gedoemd zou zijn en dat men daarom met het toezicht op het Nederlands belast heeft

Prof. dr W. J. Aalders, een theoloog! „Want de ervaring heeft bewezen dat dergelijk werk door een theoloog moest geschieden”. Dus niet door een neerlandicus. Mensen met gevoel voor taal, en die heb je in elke kerk zitten, krijgen kippevel als ze germanismen horen zoals: Romeinenbrief, Lucasevangelie, Woordbediening, tachtiger jaren. In ons „Akkoord van kerkelijk samenleven” wordt gesproken van „landelijke” vergaderingen. Volgens de Dikke van Dale is dat in die betekenis een germanisme. „Landelijk” is goed Nederlands in de betekenis van: een landelijke omgeving. Tot nog toe was dit niet erg, want we konden met recht zeggen, dat we in Wezep, Breukelen en Enschede zeer landelijk vergaderden. Maar als zo’n vergadering in Rotterdam gehouden zou worden, dan zou je moeten schrijven over een nationale vergadering. Want „landelijk”, dat is op die stad niet van toepassing. Ik maak er nu maar een grapje van, maar ik geloof toch, dat de zorg voor de schapen vraagt dat aan de taal en de stijl van de preek zorg besteed wordt. Er zitten mensen in de kerk die hun „moederspraecke” kennen en liefhebben.

mingen. Wel wordt het stelsel van sociale zekerheid als een zeer belangrijk deel gezien, sommigen spreken zelfs van de hoeksteen van onze verzorgingsstaat. Ook in christelijke kring verklaarde men zich min of meer akkoord met de verzorgingsstaat.

§ 2. Enkele kritische opmerkingen over de GMV-nota

De nota maakt vele goede opmerkingen over de crisis van onze huidige verzorgingsstaat. Het zwakke punt van de nota is echter, dat het de verzorgingsstaat in beginsel accepteert, zij het dat het een verzorgingsstaat van beperkte reikwijdte of omvang voorstaat. Men heeft daarvoor de fraaie term sociale rechtsstaat bedacht. Voor de werking van de markt, voor de markteconomie heeft de nota weinig waardering; deze vorm van economische ordening wordt vrijwel uitsluitend in negatieve zin genoemd.

De gereformeerden hebben na de oorlog de taak van de Overheid op het gebied van de sociale zekerheid en welzijn geleidelijk geaccepteerd, al bleef het uitgangspunt de eigen verantwoordelijkheid van de Overheid en de burger. De kern van de overheidstaak is het doen van recht en gerechtigheid. De Overheid heeft, aldus de nota, paal en perk te stellen aan het marktmechanisme, waar dat uitsluitend het recht van de sterkste honoreert. De nota besteedt echter zo goed als geen aandacht aan het voorkomen van het optreden van persiegroepen in de samenleving; het zegt wel, dat vak- en standorganisaties meer dan thans als „bezinningscentra” moeten gaan functioneren, maar het draagt niets aan ter voorkoming van de storende werking van deze groepen op de economie. Het wil deze organisaties intact laten.

Erg fundamenteel is de kritiek van de nota op de huidige verzorgingsstaat dan ook niet al heeft men wel oog voor de maatschappelijke- en culturele nadelen van deze verzorgingsstaat. Bovendien is de kritiek niet erg origineel, want op het afslanken van de huidige verzorgingsstaat waren anderen inmiddels ook al gekomen.

De nota wil meer onderling dienstbetoon, oproepen tot meer oog hebben voor elkaar, meer „diakonale” zorg in de samenleving. Maar de nota zegt ook, dat een nuchtere beoordeling van de werkelijkheid in onze samenleving gebiedt te stellen, dat veel mensen onkerkelijk zijn en dat het verleden ons geleerd heeft, dat diaconieën bepaald niet vlekeloos functioneren. Wat komt van deze zorg voor elkaar in concreto dan terecht, zeker in

geval van massale werkloosheid of in geval van hoge invaliditeits- (WAO) en/of ziektepercentages? Dit vraag ik mij temeer af wanneer men de verantwoordelijkheid van de Overheid voor de sociale zekerheid en welzijn accepteert, hetgeen het GMV doet. Geloof de nota daar zelf wel echt in?

De nota heeft naar mijn mening geen dan wel onvoldoende oog voor de betekenis van de markt van het ruilverkeer, waar prijzen, lonen en hoeveelheden aangeboden en gevraagde goederen simultaan tot stand komen en waar de voorkeuren van de deelnemers aan het ruilverkeer op elkaar worden afgestemd. Ook ziet de nota niet, dat de markt doorgaans beter en verder kijkt dan de Overheid of allerlei persiegroepen in de samenleving, althans die persiegroepen (zoals de vakbeweging en de organisaties van werkgevers), die invloed willen hebben op de verdeling van de nationale koek buiten het normale ruilproces om. Op het macro-niveau wordt in de collectieve overlegconomie onderhandeld over de arbeidsvoorwaarden (de lonen etc.) tussen de sociale partners, maar op dat niveau wordt niet geruild. Dat gebeurt op het micro-niveau, het niveau van de ondernemingen. Daarom moet ook op dat niveau onderhandeld worden over de lonen en de andere arbeidsvoorwaarden en dan simultaan, dat wil zeggen per onderneming niet alleen onderhandelen over de lonen etc., maar ook over de *hoeveelheden* arbeid dat te werk gesteld moet worden.

De nota is naar mijn mening enigszins vleugellam geslagen door de visie, die in vrijgemaakt-gereformeerde kring leeft op de taak van de Overheid. Men noemt de Overheid hoofd van de openbare samenleving en daarmee wil men naar voren brengen dat de Overheid een belangrijke plaats in de samenleving is toebedeeld. Het GPV heeft het altijd gehad over het nationaal herstelplan, waarin ook van de Overheid veel wordt verwacht. In de GPV-term nationaal-gereformeerde politiek komt men dit ook tegen. Een zeker centralisme is de vrijgemaakt-gereformeerden niet vreemd. Dat komt ook in de nota naar voren. Het heeft misschien ook te maken met de opvatting, die in deze kring geleefd heeft dan wel nog leeft, namelijk dat er in beginsel reeds vóór de zondeval van de mens van een Overheid sprake zou zijn. Naar mijn mening een merkwaardige opvatting, die ook geen steun vindt in de Nederlandse Geloofsbelijdenis. Artikel 36 NGB zegt namelijk, dat God uit oorzaak van de verdorvenheid van het menselijk geslacht

Overheden verordend heeft om aan de ongebondenheid van de mensen paal en perk te stellen. Confessioneel staat men in vrijgemaakt-gereformeerde kring daarom bepaald niet sterk met de opvatting van een Overheid, die er ook geweest zou zijn wanneer de zondeval van de mens niet had plaatsgehad. Ik laat dit hier overigens verder rusten, omdat de probleemstelling speculatief is. De probleemstelling is speculatief, omdat deze niet binnen de perken van Gods Woord blijft, maar deze te buiten gaat. De nota doet enigszins dualistisch aan: men heeft terdege oog voor de gevaren van de huidige verzorgingsstaat, maar men wil in beginsel toch de verzorgingsstaat in stand houden, zij het dus van beperkte omvang. Kan dat? De „Wet van Wagner” leert ons, dat de staatstaak steeds omvangrijker wordt, wanneer de Overheid zich eenmaal met de economie van het land bemoeit. Ook de sociale wetgeving is nimmer opgezet met de bedoeling, dat de mens verzorgd moest worden van de wieg tot het graf. Maar persiegroepen jagen de voorzieningen en de uitkeringen steeds verder omhoog, naar de ervaring leert. De nota signaleert dat zelf ook, maar toch maar voortgaan met een verzorgingsstaat? De nota zegt van wel.

§ 3. Nadere kritiek op de GMV-nota

De nota wil een gedachtenwisseling voor alternatieven van de huidige verzorgingsstaat op gang brengen, maar zelf draagt het in wezen geen alternatief aan dan alleen het alternatief van de so-

ciale rechtsstaat = weer een verzorgingsstaat. Wanneer deze staat niet verlaten wordt, verandert de mentaliteit van de mensen ook niet naar mijn mening. De verzorgingsstaat lokt een bepaalde mentaliteit uit; de nota wijst daar zelf trouwens ook op. Ik begrijp best, dat de Overheid te maken heeft met sociale zekerheid op grond van haar taak de publieke gerechtigheid te dienen. Recht en gerechtigheid doen is volgens de nota de kern van de overheidstaak. Maar geldt niet in de eerste plaats voor de burgers zelf, dat zij recht en gerechtigheid hebben te betrachten? Retekent één en ander, dat een verzorgingsstaat in stand gehouden moet worden met algemene voorzieningen en hoge uitkeringen, waar de mensen (weer) als vliegen naar de strooppot op afkomen? *Daar ontaard elke verzorgingsstaat op grond van de „Wet van Wagner” gegarandeerd in.*

Waarom niet meer particuliere (individuele) verzekeringen ingebouwd op het terrein van de sociale zekerheid? *De burgers zijn door de gestegen welvaart thans veel beter dan in de vorige eeuw (financieel) in staat voor zichzelf te zorgen.*

Is het voluit bijbels te stellen, dat de Overheid minimumvoorzieningen moet garanderen die in de kortste keren echter weer uitdijen tot van-alles-en-nog-watvoorzieningen, waardoor van de „zorg voor elkaar” ook niets terecht komt dan alleen via overheidswang? Wat zijn bovendien „minimum”-voorzieningen? Wie bepaalt wat minimaal is?

(vervolg op pag. 302)

Studenten van de Reformatorische Bijbelschool in Zeist maken een plaatopname!

‘Een psalm, een lied’. Onder deze titel hebben het groot- en kleinkoor van de R.B.S. een grammofoonplaat gemaakt. Leidraad voor deze opname was de wens om een beeld te geven van de ontwikkeling van zowel het psalmzingen als van het geestelijk lied, vanaf de Middeleeuwen tot nu. Daarbij vormde de tijd van de Reformatie een belangrijk uitgangspunt.

De psalmuitvoeringen, waaraan de ene kant van de plaat gewijd is, dragen in klank en kleur, de kenmerken van de tijd, de plaats en de omstandigheden van waaruit onderscheiden volken hun geloof vertolken. Je krijgt zo een beeld van de gevarieerde praktijk van het psalmzingen in Nederland, Duitsland, Engeland en Frankrijk.

De andere zijde geeft een indruk van de wijze waarop het geestelijk lied in onze Nederlandse traditie gestalte kreeg.

Blokfluit, dwarsfluit, hobo, trompet, luit, orgel en piano vormen een passende en levendige begeleiding bij de liederen. Bij de plaat is een vrouwblad gevoegd, waarop naast alle teksten ook een toelichting op de liederen staat afgedrukt. ‘Een psalm, een lied’ is het resultaat van een cursusjaar hard werken door de studenten aan de R.B.S. onder leiding van muziekdocent en koördinant Leo Rijkaart. De plaat is verkrijgbaar bij de Reformatorische Bijbelschool, Krakelingweg 10, 3707 HV Zeist (tel. 03404-24166). Kosten f 20,-. Bij verzending per post f 27,50 (incl. verpakking en verzendkosten), over te maken op gironummer 3091180 of banknummer 69.09.10.983 van de R.B.S., onder vermelding van ‘Een psalm, een lied’.

De ramen van Jerusalem

Marc Chagall 1887-1985

Reeds een aantal jaren had Chagall, naast het schilderen, de kunst van het beeldhouwen beoefend, het werken met keramiek en collages, en... het ontwerpen van gebrandschilderde ramen! Eigenlijk was dit wel zijn hoogste streven: het zonlicht te beheersen, te filteren, te bundelen, te kleuren en door te geven. Deze werkmethode gebruikt nauwelijks aards materiaal – maar werpt zich op het hemellicht zelf. Toen hij dan ook in 1959 de opdracht kreeg voor een reeks gebrandschilderde ramen in de synagoge van het nieuwe Hadassah Ziekenhuis, zag hij dit als zijn levenswerk. Hij liet er andere opdrachten voor staan.

Deze synagoge is vierkant gebouwd en ontvangt het licht van boven, uit een daklantaarn: een lichthuis van grote omvang, eveneens vierkant. In elk der vier zijden werden drie boogrammen aangebracht, elk metende ongeveer $3\frac{1}{2}$ bij $2\frac{1}{2}$ meter. Zo telt de daklantaarn twaalf ramen, die samen een zee van verrukkelijke kleuren in de synagoge doen stromen.

We hebben getracht iets van Chagall's persoonlijkheid te schetsen. De kleine Marc had van zijn jeugd alle Joodse rituelen, vermengd met het armelijke landleven, in zijn memorie opgeslagen. Naast dieren en planten, huizen en mensen, speelden de wetsrollen, de menora en de Joodse feesten een rol in zijn werken – evenzeer als het kruis, de kruisiging en de kruisafname. De Bijbel was zijn voortdurende inspiratiebron; niet alleen het Oude, ook het Nieuwe Testament.

De mensheid, de Joodse niet alleen, heeft altijd de betekenis van de getallen drie en vier gezien. Hun som is het heilige getal zeven, hun produkt is twaalf; van de 12 stammen, de 12 verspieters, de 12 poorten van Jerusalem – ook van het nieuwe Jerusalem – de 12 van het aantal uren, maanden en tekens van de dierenriem. Ook van de edelstenen, met de initialen der 12 stammen, geborgen aan het hart van Aäron.

Chagall zocht niet verder. Aan elke zijde van de daklantaarn zouden drie boogrammen komen? Dan zouden deze twaalf ramen de twaalf stammen van Israël weergeven! Had niet Mozes al gezegd, dat in de woestijn de stammen in groepen van drie ten noorden, oosten, zuiden en westen van de ark moesten legeren? En wel ieder onder de bannier van zijn stam? En zei niet Ezechiël dat het nieuwe Jerusalem 12 poorten zou hebben, ge-

DOOR D. W. L. MILO DALMALLY

noemd naar de 12 stammen en gericht naar de vier windstreken? Zei niet Johannes in de Openbaring hetzelfde? En was niet de borstlap van de hogepriester gevuld met vier maal drie edelstenen, welke ook in het laatste Bijbelboek terugkomen? De inspiratie, gevoed uit de Bijbel, bewerktuigd door zijn sprankelende geest en vaardige handen, nam de zegen van Jacob als uitgangspunt voor zijn beelden; de edelstenen van Aäron als gegeven voor zijn kleuren!

Die zegen van Jacob, waarin hij elk van zijn zonen in hun aard tekende en hun toekomst blootlegde – u vindt ze in Genesis 49, – voor de een omvangrijker, voor de ander bescheiden, voor de een 'n dreiging, voor de ander beloften van overvloed; alles in symbolen uitgedrukt, zo niet in geheimtaal. Mozes heeft later (Deut. 33) die zegen min of meer herhaald: deels Jacob nagevolgd, deels (voor Ruben) gematigd, deels (Simeon) zelfs overgeslagen.

Chagall heeft de orde van Jacob nauwkeurig gevolgd. Die volgorde is in de Bijbel nooit herhaald, maar er zit een zekere orde in: Jacob noemde namelijk eerst de zes zonen van Lea, dan de vier zonen van slavinne, uiteindelijk de 2 zonen van zijn lievelingsvrouw.

En wat de edelstenen betreft: die zijn in zes verschillende vertalingen met zes verschillende reeksen van namen weergegeven: ze zijn door onkunde verhaspeld; wanneer ze onvertaalbaar werden geacht is er blijkbaar naar

geraden. We zouden daarom enkele zaken willen vastleggen:

- Chagall heeft uit Joodse kennis de namen en kleuren geweten;
- de stenen van Aäron en die van de Openbaring moeten identiek zijn;
- die stenen zijn in de woestijn algemeen bekend geweest;
- in Eilath, de Sinaï, komen dan ook tal van edelstenen en half-edelstenen voor;
- uit het boek Job weten we, dat al zeer vroeg aan mijnbouw werd gedaan;
- uit de archeologie weten we, dat Egypte met tal van edelstenen bekend was; en
- uit de Bijbel weten we, dat Israël voor zijn uittocht zijn burens van kostbaarheden heeft beroofd.

Chagall werkte dus met gegevens, die de Thora hem aanreikte. Hij kende nu alle ramen min of meer de kleur blauw toe, hemelsblauw; en gaf bovendien aan elk der stammen kleuren, welke uit de gegeven edelstenen voorhanden waren, naarmate ze bij die stammen pasten:

Ruben lichtblauw – Simeon donkerblauw – Levi lichtgeel – Juda robijnrood – Zebulon vermiljoen – Issaschar zachtgroen – Dan blauw – Gad donkergroen – Aser zachtgroen – Naftali citroengeel – Jozef goudgeel – Benjamin helderblauw.

—o—

En eindelijk de beelden, de symbolen, in die ramen verwerkt. We hebben gezien dat Chagall zijn symbolen vrij en dichtertlijk en schijnbaar onsamenhangend – maar betekenisvol! – op het doek bracht. Voor de glasramen, waarbij hij zich aan de Schriftgegevens hield, gebruikte hij de door Jacob genoemde symbolen, welke door de stammen van Israël in hun „bannieren” zijn bewaard gebleven. De mens mocht niet worden afgebeeld (zo luidde zijn opdracht) en werd dus door handen of ogen aangeduid. Naftali werd als een hinde getekend, Dan als een slang, Ruben als de (onbetrouwbare) zee, Levi is met de wetsrol en offerdieren aangeduid, Juda wordt door twee handen, een kroon en een leeuw weergegeven, Zebulon heeft de zee met schepen en vissen, voor Issaschar is een liggende ezel gegeven, Aser toont de zevenarmige kandelaar, als symbool van het oogstfeest. ➡

The Tribe of Joseph

שבט יוסף

Als u het raam van Jozef ten slotte beziet – helaas in zwart-wit – merkt u twee handen op, die de ramshoorn vasthouden: het nieuwe jaar, het jubeljaar, het nieuwe Jerusalem, de nieuwe wereld worden aangeduid in de top van het raam. De boog en de pijlen van zijn vijanden vindt u vlak daar onder. Een boom des levens staat rechtsonder: zijn takken hangen over de muur. Links onder is het vee te zien en de perskuip; en centraal staan de vruchten van het land.

Herinnert u zich? Aan Jozef is de grootste zegen toegezegd, van vruchtbaarheid en overvloed. Wij denken vaak dat Juda de hoogste zegen kreeg, omdat deze stam de Messias mocht voortbrengen. Maar duidelijk is de grootste zegen (niet alleen in woorden, ook in inhoud) aan Jozef geschonken. Hem werd een *dubbel* deel, een eerstgeborende-deel gegeven – doordat Jacob vooraf Jozefs beide zonen als eigen zonen adopteerde, waardoor Jozef als het ware de „oudste zoon” werd – maar Jacob zei zelfs, dat de zegeningen voor Jozef die van alle voorvaders zou overtreffen en reiken tot aan de poort van het paradijs!

Wanneer u ooit in de gelegenheid bent Jerusalem te bezoeken, verzuim dan niet de synagoge van het Hadassah Ziekenhuis te bezoeken. En lees vooraf de zegen van Jacob en die van Mozes aandachtig door. U krijgt een visioen van Gods zegen over de twaalf stammen, welke tot de wederkomst van Christus (of tot hun vervulling) hun waarde behouden. Jozef vertegenwoordigt daarbij door zijn zoon Efraïm het Tienstammenrijk. Daar lopen schone beloften voor. God zal zijn waarheid nimmer krenken maar eeuwig zijn verbond bedenken.

Dat heeft Chagall begrepen. En misschien gaan we nu Chagall begrijpen. Deze heeft – precies als de profeet Habakuk – staande in de gebrokenheid van dit verzondigd leven, met een symfonie van kleuren gezongen van Gods beloften voor een nieuw Jerusalem, waarin alle twaalf stammen een grootse rol spelen.

Litteratuur o.m. Jean Cassou „Chagall” – R. Oxenaar „Schilderkunst van onze tijd” – maandblad „Kunstbeeld”, aug. 1984 – W.P. Encycl. onder „Chagall” – Jean Leymarie: „The Jerusalem Windows”.

Vervolg van pag. 300

GMV-discussienota

De nota ziet niet het gevaar, althans gaat daar in het geheel niet op in, dat het op grote schaal en systematisch uitschakelen van het prijs- en marktmechanisme de economie ontregeld heeft, waardoor ook de basis voor de sociale zekerheid wegvalt. Een verzorgingsstaat staat in beginsel haaks op een markteconomie.

Ik begrijp best, dat de zwakken in de samenleving beschermd moeten worden. Maar dient dat op een dergelijke wijze te geschieden, dat de sterken in de samenleving van overheidswege gedwongen moeten worden voor de zwakken te zorgen op een van te voren voorgeschreven manier?

Is dat wel rechtvaardig ten opzichte van de sterken?

Het is in de praktijk ook zeer de vraag of de Overheid altijd in staat is de sociale zekerheid van burgers te garanderen. Het is zelfs de vraag of dat wel gewenst is. *Allerlei aanpassingen in de economie kunnen daardoor namelijk geblokkeerd worden, hetgeen deze in zijn geheel zwak maakt.* We hebben daarvan in de praktijk thans al het één en ander gezien in ons land.

Is het antwoord op werkloosheid alleen maar het verstrekken van goede uitkeringen en proberen de mensen in het land weer aan het werk te krijgen en mag de vraag nimmer gesteld worden of er misschien te veel mensen in een bepaalde regio van ons land wonen, terwijl elders in ons land of daarbuiten wel werk is. Daarmee zegt ik niet, dat er geen werkloosheidsfonds moet bestaan. Overigens: de werkloosheid zal in ons land volgens berekeningen met wel 400.000 werklozen teruglopen, indien het minimumloon verlaagd zou worden. Voorkomen moet worden, dat de mensen de sociale uitkeringen als hangmat gaan gebruiken, erin blijven hangen. Eén en ander kan bereikt worden door de uitkeringen (met name dus de werkloosheidsuitkeringen) na bijvoorbeeld een jaar snel te laten dalen. Men moet naar mijn mening uitgaan van een markteconomie en dan kijken wat gedaan kan worden om te voorkomen, dat mensen verpauperen. Want de nota heeft gelijk wanneer het stelt, dat de Overheid niet werkloos kan toezien wanneer burgers verpauperen. De vraag is wel of dat moet via van te voren opgezette algemene minimum-voorzieningen, die onder druk van pressiegroepen toch weer uitdijen. Waarom kunnen

de mensen zich tegen ziekte, invaliditeit of arbeidsongeschiktheid niet op particuliere basis verzekeren? We kennen toch ook *particuliere* ziektekostenverzekeringen? De efficiëntie op het gebied van de sociale zekerheid zal er ongetwijfeld mee gediend zijn. Uitwassen worden dan namelijk sneller en beter aanpak. Voor de invaliden vanaf hun geboorte kunnen best royale voorzieningen getroffen worden, daardoor wordt geen economie ontregeld. Eerst dus zorgen, dat de economie zich goed kan ontwikkelen en dan letten op de „zorg voor elkaar”. Het probleem van ons huidig sociaal verzekeringsstelsel is, dat de gebruikmaking en de financiering ervan in verschillende handen ligt. Zij, die ervan gebruik maken betalen zelf maar ten dele (of helemaal niet) de kosten (de sociale premies) van het stelsel. De beslissing over de baten en de lasten zijn hier dus in verschillende handen komen te liggen en dat geeft in de economie altijd problemen. De genietters laten voor een goed deel of geheel het betalen van ons huidige sociaal verzekeringsstelsel aan anderen over of te wel wentelen in het collectieve of centrale arbeidsvoorwaardenoverleg de lasten daarvan door middel van de pressiegroep, waartoe zij behoren, (collectief) af op anderen, naar de ervaring leert.

Wanneer de beslissingen over de baten en de lasten in dezelfde handen komen te liggen (door dezelfde mensen worden genomen) wordt de enorme groei in het collectieve voorzieningenpakket, dat inherent is aan de huidige wijze van financiering van onze sociale zekerheid, voorkomen.

Eén en ander kan bereikt worden door de mensen zelf via verzekeringen op particuliere basis te laten beslissen wat ze precies

verzekerd willen hebben met de daarbij behorende premies. Ze kunnen dan zelf de baten en de lasten individueel tegen elkaar afwegen en kiezen wat en voor hoeveel ze het één en ander verzekerd willen hebben (hoofdzakelijk invaliditeit, dan wel arbeidsongeschiktheid en ziekten en ziektekosten). De Overheid zal dan eventueel nog wel het één en ander moeten doen voor de afzonderlijke gevallen.

Nogmaals, de mensen zijn nu in tegenstelling tot de vorige eeuw veel beter in staat (financieel) voor zichzelf te zorgen en premies te betalen voor particuliere verzekeringen, zeker wanneer de thans verplichte (collectieve) premiebetaling komt te vervallen.

De nota hanteert de term sociale rechtsstaat. Ik zou de term (sociale) markteconomie willen aanbevelen. Met de toevoeging „sociale” wordt aangegeven dat ook de aanhangers van een (sociale) markteconomie „een hart in hun lijf” hebben. De Overheid heeft de uitwassen in de economie te bestrijden bijvoorbeeld door machtsconcentraties daarin af te breken of tegen te gaan. Overigens is dat gemakkelijker gezegd dan gedaan. Niet alle onrecht is bovendien te bestrijden en bij de bestrijding van onrecht dient ook gekeken te worden naar de maatschappelijke kosten ervan.

Aanhangers van een markteconomie zijn geen gevoelloze rationalisten; ze verschillen alleen van mening met bijvoorbeeld de aanhangers van de sociale rechtsstaat over het middel, de middelen of de weg die gegaan moet worden om het doel welvaart voor allen te bereiken. Een „hoogstaand” (?), ethisch standpunt is nog steeds geen substitoot voor inzicht in economische of maatschappelijke vraagstukken.

Bewegingskongres „God en onze cultuur”

Op zaterdag 5 oktober 1985 wordt voor de lezers van het blad „Beweging” en voor andere belangstellenden een kongres georganiseerd over het thema „God en onze cultuur”.

In enkele tientallen jaren lijkt het geweten van een heel volk drastisch te veranderen. Dat wordt onder andere geïllustreerd door de Nieuwe medische ethiek, waar in 1984 een Bewegingskongres over handelde. Er is een heel nieuwe cultuur ontstaan zonder God. Hoe is de stand van de ontwikkeling op het ogenblik? Hoe kunnen christenen zich in deze situatie zinvol opstellen?

Sprekers: dr F. de Graaff, hervormd predikant en cultuurtheoloog; A. J. van Heusden, adjunct-direkteur Youth for Christ-Nederland; prof. dr J. van der Hoeven, hoogleraar moderne wijsbegeerte; prof. dr ir E. Schuurman, hoogleraar reformatorische wijsbegeerte. Plaats: Schouwburg Gooiland, Emmastraat 2, 1211 NG Hilversum, tel. 035-12079. Tijd: 10.00–16.00 uur. Kosten: f 12,50. Inlichtingen: Centrum voor Reformatorische Wijsbegeerte, Postbus 1149, 3600 BC Maarssen, tel. 03465-60945 (ook voor opgave).

Godsdienstonderwijs in een na-christelijke tijd

3. Trends in het godsdienstonderwijs

Niemand kan zeggen dat er voor het vak godsdienst niets nieuws op de markt is gekomen, de laatste 10 jaar. Op een „methodenmarkt” van het Katholiek Pedagogisch Centrum kon men kennismaken met 250 verschillende titels, allemaal bedoeld voor het godsdienstonderwijs. Ik heb geprobeerd na te gaan van welke ideeën de auteurs van diverse methodes zijn uitgegaan. Vrijwel alle methodes zijn in te delen op basis van de volgende typeringen:

1. Godsdienstonderwijs als cultuur-overdracht

Kenmerk van deze aanpak is, dat het gaat om kennisoverdracht. Het uitgangspunt ligt in de Bijbelse en godsdienstige feiten en waarheden, die de leerlingen zich eigen moeten maken. Hoe komt men aan die kennis? Wel, men zegt: „Vanuit het vak gezien is het belangrijk om dat en dat te weten”. Van die kennis maakt men een uittreksel van een uittreksel en voilà, het leerboek is geboren. Men kijkt dus niet naar: is er belangstelling en „voedingsbodem” voor die kennis, wat zou de leerlingen aanspreken, kan die kennis enigszins aansluiten bij de wereld waarin de leerlingen leven? Nee, het uitgangspunt ligt in wat vanuit de Bijbel en vanuit de godsdienst aan feitelijkheden geleerd behoort te worden.

Het kenmerk van die kennis is dan vaak dat het allemaal vrij afstandelijk van karakter is: het doet je niets! In het Hebreeuws kent men twee woorden voor kennis, namelijk „Lamad” en „Jada”. De eerstgenoemde kennis is kennis van het hoofd, de tweede vorm is kennis van het hart: kennis waarbij je zelf betrokken bent, kennis die wat (veel) voor je betekent. Wel, de kennis waar het in deze paragraaf om gaat is de kennis van het hoofd, het gaat om feitjes, en als het je ook nog wat doet, is dat mooi meegenomen. Een jaar of vijftien geleden waren alle leerboeken godsdienst op deze leest geschoeid. Ik heb de indruk dat men ook in de catechisatie veelal „Jada” probeert te bereiken door middel van een aanbod van „Lamad”.

Kennisoverdracht met aktualisering

In deze eerste categorie horen ook de godsdienstmethodes thuis die naast kennis ook een toepassing van die kennis geven naar de situatie van onze tijd.

Om duidelijk te maken wat ik bedoel, een voorbeeld: Men „behandelt” de 10 geboden (omdat dat essentiële kennis is gezien vanuit de Bijbel) en laat vervolgens de leerlingen een aantal opdrachten maken (bijv. het maken van een poster of een knipsel-collage) bij een aantal van deze geboden. Op die manier probeert men van „lamad”-kennis te komen tot „jada”-kennis. De informatie over godsdienst of over de Bijbel is uitgangspunt en vervolgens wordt (vaak op een exemplarische manier) gezocht naar de geldigheid van de betreffende waarheid in onze tijd, voor ons persoonlijk.

2. Godsdienstonderwijs als maatschappelijke vorming

De tweede trend binnen het godsdienstonder-

DOOR F. BOEKELOO KOCKENGEN

wijs wordt gekenmerkt door zijn maatschappelijke oriëntatie.

Godsdienstonderwijs vandaag betekent bezig zijn met thema's als milieu, vivi-sectie, discriminatie van buitenlanders en homofielen, kernwapens, verdraagzaamheid ten opzichte van andersdenkenden, gelijke rechten voor mannen en vrouwen, racisme, enz. Dat is de enige manier – zo zegt men – om te ontkomen aan het gevaar van „verbalisme” in het godsdienstonderwijs. Want deze kennis „hangt tenminste niet in de lucht”. „Kennisoverdracht is ouderwets, het gaat om meningsvorming en attitudevorming” (het aankweken van een bepaalde instelling, mentaliteit, houding), zo zegt men. Deze aanpak is door en door „aards”. De Bijbel komt slechts ter sprake in vage, algemene termen en er wordt alleen naar verwezen als men een bepaald tekstgedeelte kan gebruiken. Bovendien wordt de Bijbel vaak exemplarisch uitgelegd: Abraham trok weg uit de structuren van zijn samenleving. Jezus keerde zich tegen de gevestigde orde. Doen wij dat ook, of vinden we alles wel best zo?

De Bijbel zelf is een tijdgebonden boek, waarin we naar de dieper liggende boodschap moeten zoeken. Dat de Bijbel het openbaarde Woord van God is, wordt afgevoerd. Vertegenwoordigers van deze trend zien het onderwijs dikwijls als een faktor in de verandering van maatschappelijke structuren. In dat kader worden de godsdienstlessen gegeven. Ik heb de indruk dat deze aanpak weer op z'n retour is, mede door opkomst van de volgende trend.

3. Godsdienstonderwijs vormgeven op basis van onderwijskundige principes

De laatste jaren is er – noodgedwongen – vooral aandacht voor de vraag hoe de belangstelling van de leerlingen gewekt kan worden voor godsdienstige zaken.

Men heeft onderwijskundige principes op het vak losgelaten: Zoek herkenningspunten uit de leefwereld van de leerlingen, kom tegemoet aan de belangstelling die er leeft en laat ze vooral ook veel zelf ontdekken en zelf onderzoeken, dan zal de „motivatie” vanzelf toenemen. Nu de leerlingenpopulatie veranderd is en daarnaast ook de instelling van de jongelui en hun basiskennis, kan het vak niet meer traditioneel worden gegeven. Los de problemen op door meer dan voor-

heen uit te gaan van de leerlingen, zo vindt deze groep.

In deze categorie kunnen de volgende verschillen van aanpak worden onderscheiden:

a. Ga uit van het alledaagse leven

Dat werkt ongeveer als volgt: men begint met een verhaaltje, gedichtje of een beschrijving van iets uit het dagelijks leven. Dat is de aandachtsvanger. Daarna volgt de link naar „iets godsdienstigs”. Voorbeeld: „Dromen”: begin met een eigen droom te vertellen; gesprek over de vraag of die droom iets te betekenen heeft, vervolgens wordt uit het boek een droom gelezen en besproken. Dan volgt de overgang naar dromen in de Bijbel (Jozef bijv.) en dromen over een betere toekomst. Daar gaat het dan uiteindelijk om. De leefwereld is aandachtsvanger. Er wordt gekeken welke religieuze dimensies je eraan vast kan knopen. Nog een voorbeeld: „Sporen”: Begin met allerlei soorten sporen; welke sporen laten mensen na; Bijbelverhaal; welke sporen laten wij na voor onze kinderen? Het is me opgevallen dat in verschillende godsdienstmethodes steeds meer „leefwereld” en steeds minder Bijbel/Godsdienst voorkomt.

b. Geef leerlingen levenslessen mee

De godsdienstmethodes die op deze leest zijn geschoeid, proberen jonge mensen te „vormen”. Ze willen voortdurend „opvoeden tot allerlei deugden”. Vaak leidt dit tot moralisme. Voorbeeld: Thema „Aandacht voor jou”: voel je je wel eens eenzaam; oorzaken van eenzaamheid; Jezus zocht eenzaam op; doen wij dat ook? Kenmerkend is vooral de exemplarische omgang met de Bijbel. Als ik dat soort dingen lees, kan ik ineens begrijpen waarom er zoveel jongelui niets meer van de Bijbel willen weten. Dat soort „gepreek” pik je toch niet als je 15 bent? Daar zit toch geen greintje „evangelie” in?

c. Begin bij levens- en bestaansvragen van de leerlingen

In een klein aantal godsdienstboekjes trof ik iets van dit startpunt aan: stel levens- en geloofsvragen die de leerlingen hebben, aan de orde en werk die uit.

Het Christelijk Pedagogisch Studiecentrum heeft een project opgezet waarin wordt uitgegaan van zogenaamde „bestaansvragen”. Men koos thema's als „geboorte”, „anders-zijn”, „toekomst”, „dood” en behandelt dan ethiek, geloofsleer, geloofservaringen, sociale omgang, verhalen, mythen en ritengebruiken rond zo'n thema.

d. Laat leerlingen zelf allerlei dingen maken en onderzoeken

Bij Wolters/Noordhoff is een methode uitgekomen die de belangstelling van leerlingen voor de Bijbel wil wekken door ze allerlei dingen te laten maken, te laten uitzoeken, te laten doen. Godsdienstles als opdrachtenles, als doe-les. Een paar voorbeelden: Maak een paspoort van Paulus, maak een reclamefolder met informatie over de Bijbel, maak een reisjournaal van Mozes.

Kenmerk van deze aanpak is dat de leerlingen heel veel met hun Bijbel aan de slag zijn.

Tot zover de categorie godsdienstmethodes die vooral op basis van onderwijskundige principes zijn opgezet.

4. Godsdienstonderwijs als kans om jonge mensen van het evangelie te vertellen

De meeste van de onder punt 3 besproken godsdienstmethodes kun je in zeker opzicht beschouwen als een aanpassing aan het veranderd klimaat waarin godsdienstlessen op Prot. Chr. en R.K.-scholen vandaag de dag plaats vinden. Nu stuiten we echter op een groep mensen die vanuit een andere visie het veranderde klimaat binnen de godsdienstlessen bezien.

De groep is afkomstig uit de zogenaamde „evangelische stromingen”.

Men redeneert als volgt: Godsdienstlessen aan zoveel onkerkelijken??? Dat is een prachtkans om mensen in aanraking te brengen met het evangelie. Organisaties als Youth for Christ en Jong en Vrij geven materiaal uit dat vanuit deze optiek is opgezet. Voor zover mij bekend is, ontbreken volledige methodes (nog).

5. Een „vijfde weg”?

Wie de punten 1-4 bekijkt, kan constateren dat in elke aanpak wel iets waardevols zit. Ik ben tot de conclusie gekomen dat de „l'Abri-aanpak” (laten we het zo maar even noemen) de voordelen van alle trends in zich kan bergen. Centraal daarin staan twee begrippen:

- Kennis als „jada” (kennis van het hart)
- Je tijd leren verstaan.

In het volgende artikel zal die aanpak nader worden toegelicht en uitgewerkt.

Tenslotte een samenvatting van de in dit artikel besproken trends.

Wat staat centraal?

Bij 1: de leerstof (kennis)

Bij 2: de maatschappelijke bewustwording

Bij 3a-d: de leerling

Bij 4: het geloof

Bij 5: Een combinatie/integratie van deze punten.

(wordt vervolgd)

Kerknieuws

Koninklijke onderscheiding

Ds C. van Leeuwen van Bilthoven werd ter gelegenheid van zijn emeritering benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau.

Emeritaat ds A. H. Algra

De kerkeraad van Maassluis heeft aan ds Algra op zijn verzoek om gezondheidsredenen m.i.v. 1 oktober 1985 vervroegd emeritaat verleend.

Hij blijft in Maassluis wonen. Het nieuwe adres van de familie Algra is, zoals eerder vermeld, Merellaan 163, 3145 EE Maassluis, tel. 01899-24587.

Ned. Geref. Kerk van Hoogeveen

Het adres van de diakonie p.a. A. van der Wal luidt ingaande 15 oktober a.s. „De Waring” 16, 7908 LE Hoogeveen, tel. 05280-77356.

Ned. Geref. Kerk van Schiedam

Ds C. A. A. Struik van Hoogeveen heeft het door de kerkeraad op hem uitgebrachte beroep aanvaard.

Ned. Geref. Kerk te Utrecht; kerkdiensten in Houten

De kerkeraad van de NGK te Utrecht deelt mee, dat zij met ingang van 6 oktober a.s. kerkdiensten hoopt te beleggen in Houten voor haar daar woonachtige leden. Sinds Houten in 1976 is aangewezen als groeikern is ook het aantal N.G.-leden daar aanzienlijk gestegen, en bedraagt thans 107.

Er bestaat een nauwe band tussen de CGK- en de NGK-leden te Houten, die zich o.a. uit in CG-vertegenwoordiging in de wijkraad, en in deelname aan de diensten.

De diensten zullen elke zondagochtend worden belegd en elke 2e zondag van de maand ook 's middags. Deze diensten vangen aan resp. om 10.00 uur en 17.00 uur en worden gehouden in de aula van de Bernhardwegschool, Prins Bernhardweg 3 te Houten. Voor nadere informatie kan men zich wenden tot: C. E. Lenstra, tel. 03403-71522.

Ned. Geref. Kerk te Leerdam

Het scribaat van de Ned. Geref. Kerk te Leerdam berust thans bij de heer G. J. van Otterloo, Parallelweg 12, 4143 LA Leerdam, tel. 03451-16229.

Geslaagd

Voor het kandidaatsexamen aan de Theologische Hogeschool te Apeldoorn zijn geslaagd:

J. M. de Groot, Sinj. Semeynstraat 10, 1183 LE Amstelveen; G. J. Zwarts, Schefferstraat 7b, 3033 RL Rotterdam.

Nederlandse evangelische gemeente te Benidorm, Spanje

Vanaf 27 oktober 1985 tot begin april 1986 zullen er in Edificio „Cervantes”, Avenida de Europa te Benidorm iedere zondag dubbele kerkdiensten worden gehouden. De eerste dienst begint om half tien, de tweede dienst begint om elf uur.

Vakantie Bijbel School te Zwolle

In de herfstvakantie wordt er weer een Vakantie Bijbel School gehouden van dinsdag 15 t/m vrijdag 18 oktober in de Chr. Geref. Noorderkerk, elke morgen van 10.00-11.45 uur.

Het thema zal zijn: „Jij hoort er ook bij”.

Verschillende aspecten zullen belicht worden d.m.v. bijbelverhalen en een vrij verhaal. De teksten sluiten hier ook bij aan.

Verder wordt er gezongen, geknutseld, een kleur- en puzzelwedstrijd gehouden en poppenkast gekeken. We verwachten ± 150 kinderen.

Het is de bedoeling om vooral ook buitenkerkelijke kinderen te bereiken met het Evangelie en via hen de ouders. Om met deze kinderen in contact te komen

worden uitnodigingskaarten verspreid via de kinderclubs, via gemeenteleden en huis aan huis in bepaalde wijken van de stad. Ook nemen de plaatselijke kranten berichten over de Vakantie Bijbel School op.

Deze Vakantie Bijbel School wordt georganiseerd namens de evangelisatiecommissies van de Nederlands Gereformeerde Kerk en de Christelijke Gereformeerde Kerk te Zwolle.

Voor inlichtingen: 038-542254.

HELP DE AKTIE „OOG VOOR ELKAAR”

van de Bijbelse en Medische Zendings Gemeenschap (BMZG) giro 1942305

Vraag (gratis) themanummers van Nieuwsblad: 'Zendingsgemeente: tweerichtingsverkeer' (85, 2) en: 'In kontakt met andere godsdiensten' (85, 3)

Secretariaat: Krakelingweg 10, 3707 HV Zeist. Tel. 03404-13741

Uw vriend in de vreemde

Inlichtingen:
H. J. Bosch
Hekselbrink 83, Enschede
Tel. 053-762272

**Contact Orgaan
Gereformeerde
Militairen en
Alleenstaanden**

Opbouw-uitgaven

Sinds enige tijd is de brochure „De plaats van de vrouw in de gemeente”, tweede druk, uitverkocht. In oktober a.s. zal deze brochure weer verkrijgbaar zijn.

Wel zijn nog leverbaar: ds M. R. v. d. Berg, Jeremia, en drs P. J. van Kampen. Anthroposofie.

Voor het bestellen van deze uitgaven kunt u gebruik maken van onderstaande antwoordstrook.

ANTWOORDKAART

Gaarne ontvang ik:

..... ex. Ds. M. R. van den Berg, Jeremia (Hulp bij bijbelstudie) à f 10,—.

..... ex. Drs. P. J. van Kampen, Anthroposofie à f 3,50.

Alle prijzen zijn exclusief portokosten.

De ingevulde bon in een open envelop te zenden naar: Administratie Opbouw, Antwoordnummer 38, 3940 ZD Leersum.

DRUKWERK

Keuze uit meer dan

1000

geboorte-
huwelijks- en
gelegenheids-
kaarten

Bij geboorte en huwelijk ontvangt u een felicitatiepakket.

DRUKKERIJ „STEENBERGEN”

Nooitgedacht 3 - 3701 AL Zeist
03404-22452 (sinds 1901)